

The Effect of the Idea of Self-Reliance on the National Security of the Islamic Republic of Iran

Mohammad Reza Dehshiri*
Zahra Emami** , Milad Elahinia***

Abstract

One of the most important issues that today is emphasized in the strategies of the Islamic Republic of Iran is self-reliance. Numerous factors have motivated the Islamic Republic of Iran to pay attention to and emphasize self-reliance, including the experience of imposed war and international sanctions. However, it remains to be seen what the effect of the implementation of this strategy on national security is, because for a long time, the issue of national security has always been the most important concern of past and present governments and has been expanded and taken under the influence of various factors. Accordingly, the leading question of this study is what effect does the idea of self-reliance have on the national security of the Islamic Republic of Iran? The hypothesis is that the underlying factors of self-reliance such as national cohesion, major geo-political position of the country, historical-civilizational background, will of political independence, mutual trust of people and rulers, and also the effective and constructive relationship with regional and international players on the realization idea of self-reliance and national security will be effective too. Also, the method used in this research is descriptive-analytic method using survey method. The statistical population was selected from the academic elite and researchers, and then the collected data were analyzed by SPSS 1. Finally, the data were analyzed by descriptive-analytic method with reference to the Copenhagen theoretical ideology. The findings showed the existence of a meaningful relationship between contextual variables and national security.

Keywords: Self-Reliance, Security, National Security, Copenhagen School.

Article Type: Research Article.

Citation: Dehshiri, Mohammad Reza, Emami, Zahra & Elahinia, Milad (2022). The Effect of the Idea of Self-Reliance on the National Security of the Islamic Republic of Iran, *International Political Economy Studies*, 5 (1), 229-256.

---

* Professor of International Relations, Faculty of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran.

** M. A. of International Relations, Political Sciences, Mofid University, Qom, Iran. (Corresponding Author), z.emami1393@yahoo.com

*** M. A. of Middle East studies, Mofid University, Qom, Iran.

International Political Economy Studies, 2022, Vol. 5, Issue 1, pp. 229-256.

Copyright © The Authors
Publisher: Razi University.

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

محمد رضا دهشیری*

زهرا امامی**، میلاد الهی نیا***

چکیده

امروزه خوداتکایی از مسائل مهم مورد تأکید در راهبردهای جمهوری اسلامی ایران است. عوامل متعددی موجب توجه و تأکید جمهوری اسلامی ایران بر خوداتکایی شده که جنگ تحمیلی و تحریم‌های بین‌المللی از آن جمله است. با این حال باید دید کاربرد این راهبرد چه تأثیری بر امنیت ملی خواهد داشت، زیرا از دیرباز، همواره مسئله امنیت ملی مهم‌ترین دغدغه دولت‌های گذشته و حال بوده و تحت تأثیر عوامل مختلفی بسط و قبض یافته است. از این رو سؤال پژوهش حاضر این است که ایده خوداتکایی چه تأثیری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد؟ فرضیه نیز این است که عوامل زمینه‌ای خوداتکایی نظیر انسجام ملی، موقعیت عمده ژئوپلیتیک کشور، پیشینه تاریخی - تمدنی، اراده استقلال‌طلبی سیاسی، اعتماد متقابل مردم و حاکمان و ارتباط مؤثر و سازنده با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی تأثیرگذار است. روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی و از روش پیمایشی بهره گرفته شده است. جامعه آماری از بین‌دانشگانی و پژوهشگران انتخاب و داده‌های جمع‌آوری شده با نرم‌افزار SPSS1 تجزیه و تحلیل شده‌اند و در نهایت داده‌های به دست آمده با روش توصیفی - تحلیلی و با عنایت به مکتب نظری کپنهاگ واکاوی شده است. یافته‌های پژوهش وجود رابطه‌ای معنادار بین متغیرهای زمینه‌ای و امنیت ملی را نشان می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: خوداتکایی، امنیت، امنیت ملی، مکتب کپنهاگ.

نوع مقاله: پژوهشی.

* استاد روابط بین‌الملل، دانشکده روابط بین‌الملل، وزارت خارجه، تهران، ایران.
** کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه مفید، قم، ایران. (نویسنده مسئول)،
z.emami1393@yahoo.com
*** کارشناسی ارشد مطالعات خاورمیانه، دانشگاه مفید، قم، ایران.

مقدمه

شاید صحبت از خوداتکایی در عصر جهانی شدن و ارتباطات پیچیده و روزافزون کشورها تا حدی غیر واقع‌بینانه است، اما باید گفت هنوز بسیاری از دولت‌ها تمایل دارند به منابع، امکانات و توانمندی‌های داخلی خود متکی باشند. خوداتکایی ایده‌ای است که اغلب توسط کشورهای در حال توسعه مطرح می‌شود. جمهوری اسلامی ایران نیز از جمله کشورهایی است که سعی دارد در نظر و عمل به توانمندی‌ها و ظرفیت‌های خود متکی باشد. البته در این میان، تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران نیز نقش تأثیرگذاری بر پیش‌برد ایده خوداتکایی در تصمیم‌گیری‌های داخلی و حوزه سیاست خارجی داشته است. خوداتکایی جنبه‌های مختلفی دارد که مهم‌ترین جنبه‌های آن، اقتصادی و امنیتی است. به‌طور کلی، خوداتکایی به معنای تکیه نکردن بر امکانات سایر کشورها (اقتصادی و نظامی) برای بقای حیات ملی تلقی می‌شود که به‌غیر از جنبه مادی، شامل جنبه غیرمادی قدرت همچون فرهنگ نیز است. وضعیت موجود کشور نشان می‌دهد نخبگان جمهوری اسلامی ایران، کشور را به‌عنوان یک قدرت برتر طبیعی و لازم در خاورمیانه و حتی جهان اسلام می‌شناسند. این برداشت ایرانیان از مرکزیت منحصر به فرد ایران است که به تقویت حس قوی هویت ایرانی و آگاهی از نقش خود به‌عنوان یکی از قدرت‌های تاریخی منطقه کمک کرده است. حس غرور و اهمیت ایران، تحت تأثیر احساس قربانی‌بودن، ناامنی و حقارت ناشی از استثمار و سوءاستفاده تاریخی قدرت‌های خارجی از ایران قرار دارد. در واقع پندار خوداتکایی ایرانیان از تاریخ طولانی پیروزی‌ها و شکست‌های بی‌شمار برگرفته شده و تصور عمومی بر این است که ایران، روزگاری قدرت بزرگی بوده، اما پس از تضعیف از سوی غرب و به‌ویژه ایالات متحده تحقیر شده است. پیروزی انقلاب اسلامی، به تقویت حس استثنانگرایی ایران کمک کرد و ترکیبی از ایدئولوژی مذهبی و ملی‌گرایی قوی به وجود آورد.

جمهوری اسلامی ایران توانایی دارد تا فراتر از محدوده انقلاب، به‌عنوان ملتی که دنبال منافع غیر ایدئولوژیک خود است، فعالیت کند. با وجود این، نگرش‌ها و رفتارهای همچنان متأثر از تجربه تاریخی و هویتی‌اش به‌عنوان کشوری انقلابی و خواهان تغییر وضع موجود است (بهرامی مقدم و حیدری، ۱۳۹۹: ۱۳۸). از سوی دیگر باید به یکی از مهم‌ترین

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۳۱

موضوعات اساسی هر کشور، یعنی امنیت نیز توجه داشت. به عبارت دیگر باید مدنظر داشت آیا خوداتکایی با امنیت کشور رابطه دارد و آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد یا خیر؟ این مسئله‌ای است که در این پژوهش درصدد هستیم آن را بررسی کنیم.

درواقع، امنیت مهم‌ترین مسئله‌ای است که هر کشوری توجه خاصی به آن دارد. جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از مهم‌ترین مسائل خود را در حوزه داخلی و در عرصه بین‌المللی، تأمین امنیت ملی می‌داند. با این حال باید دید چه رابطه‌ای بین خوداتکایی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران وجود دارد؟ آیا خوداتکایی باعث تهدید امنیت ملی می‌شود یا اینکه خوداتکایی به‌طور متقابل ضریب امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را افزایش می‌دهد؟ با عنایت به این مسائل، مقاله حاضر در تلاش است تا با تأسی از مفهوم امنیت و خوداتکایی مدلی برای تبیین مقوله امنیت ملی ایران طراحی کند و در چارچوب آن و با استفاده از روش پیمایشی و توصیفی - تحلیلی و توزیع پرسش‌نامه به این پرسش پاسخ دهد که ایده خوداتکایی چه تأثیری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران دارد؟

فرضیه پژوهش این است که عوامل زمینه‌ای نظیر انسجام ملی، موقعیت عمده ژئوپلیتیک کشور، پیشینه تاریخی - تمدنی، اراده استقلال‌طلبی سیاسی، اعتماد متقابل مردم و حاکمان و ارتباط مؤثر و سازنده با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع آن تقویت امنیت ملی تأثیرگذار است. در این راستا، تلاش شده است تا با درک موقعیت ژئوپلیتیکی و ساختار نظام سیاسی و اجتماعی ایران و توجه به وجود تنوع قومیتی، میزان مداخله کشور هم‌مرز، سیاست کشورهای مخالف، تأثیر نگاه ایدئولوژیکی، وجود انواع تحریم‌های اقتصادی، حضور قدرت‌های بزرگ در منطقه خاورمیانه و همچنین تأثیر عوامل داخلی چون میزان اعتقاد افراد به نظام سیاسی و ارتباط مسئولان با مردم و وحدت ملی مورد بررسی قرار گیرند.

۱. پیشینه پژوهش

امنیت ملی از جمله موضوعات مهمی است که بسیاری از پژوهشگران داخلی و خارجی به آن پرداخته‌اند، اما رابطه بین خوداتکایی و امنیت ملی کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است.

با این حال معبود آثاری در خصوص خوداتکایی و امنیت ملی ایران صورت گرفته که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

بهرامی مقدم و حیدری (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «خوداتکایی: مفهوم و الگوی امنیتی جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی»، به دنبال پاسخ این سؤال‌اند که مهم‌ترین رویکرد امنیتی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی چه بوده است؟ نویسندگان با استفاده از روش کیفی و در چارچوب نظریه واقع‌گرایی تدافعی، نشان می‌دهند رویکرد امنیتی خوداتکایی جمهوری اسلامی ایران و عدم ائتلاف و اتحاد با سایر بازیگران، از یک سو توان بازدارندگی کشور را تقویت کرده و از سوی دیگر باعث سوءبرداشت‌های دولت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از اهداف و مقاصد این خوداتکایی امنیتی شده است.

روشنی و پورحسن (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه سیاست خودکفایی تسلیحاتی در راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، به مبحث خوداتکایی ایران در حوزه نظامی پرداخته‌اند. نویسندگان در این نوشتار بیان می‌کنند تجربیات موجود در جنگ تحمیلی و تحریم‌های اعمالی بر صنایع نظامی و دفاعی جمهوری اسلامی، تلاش برای خودکفایی در تولید تسلیحات نظامی در دکترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران جایگاه قابل توجهی یافته است. نویسندگان، از منظر جایگاه تسلیحات در دین اسلام به موضوع مقاله پرداخته‌اند و بر مبنای آیات و احادیث متعدد معتقدند خودکفایی نظامی در حکومت اسلامی امری ضروری است. جمهوری اسلامی نیز به عنوان یک نظام اسلامی باید این راهبرد را اتخاذ کند و در حوزه تسلیحات کاملاً خودکفا باشد (روشنی و پورحسن، ۱۳۹۷).

شیراوند و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر راهبرد اقتصاد مقاومتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، تأثیر تکیه بر تولید داخلی و اقتصاد داخلی را بر امنیت ملی مورد بررسی قرار داده‌اند. نویسندگان از جمله تأثیرات خوداتکایی اقتصادی بر امنیت ملی را افزایش توان نظامی می‌دانند. به عقیده آنان اقتصاد مقاومتی باعث ایجاد توان اقتصادی در داخل کشور می‌شود و این مسئله هم در تقلیل تهدیدات خارجی و هم ترمیم آسیب‌پذیری‌های داخلی و ارتقا ضریب امنیت ایجابی کشور نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. توان

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۳۳

اقتصادی نه تنها در حفظ استقلال و حاکمیت ملی نقش اساسی را بازی می‌کند، بلکه برای پیش‌برد اهداف سیاست خارجی به‌ویژه برای کشورهای دارای اهداف وسیع سیاسی و ایدئولوژیک مهم‌ترین عامل محسوب می‌شود، زیرا قدرت اقتصادی با تولید ثروت، منابع لازم را برای افزایش و حفظ قدرت نظامی ایجاد می‌کند (شیراوند و همکاران، ۱۳۹۸).

افزون بر آثار پیش‌گفته، آثار دیگری نیز وجود دارند که می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

جدول ۱. مطالعات پیشین در حوزه خوداتکایی و امنیت ملی ایران (طراحی شده توسط نویسندگان)

نام نویسنده	سال انتشار	عنوان اثر	محل انتشار
نادری و اقبالی	۱۳۹۴	بررسی رابطه امنیت ملی و اقتصاد مقاومتی	همایش ملی اقتصاد مقاومتی دانشگاه رازی
ساعدی و رستمی	۱۳۹۶	بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در افزایش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران	دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در حسابداری و علوم اقتصادی
موسوی زنوز	۱۳۹۳	رابطه امنیت ملی و تجارت بین‌الملل مطالعه موردی، امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تجارت بین‌الملل	مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی

با اینکه آثار یادشده به مطالعه و بررسی خوداتکایی جمهوری اسلامی ایران و رابطه آن با امنیت ملی پرداخته‌اند، اما این مطالعات تنها توصیفی و بر روش‌های کیفی مبتنی است. میزان سنجش و اندازه‌گیری در این آثار کم و نتایج آن تنها مبتنی بر توصیف رویدادهاست. از این نظر، پژوهش پیش‌رو که براساس روش کمی و آماری بوده و داده‌های آن با بهره‌گیری از نظریات نخبگان گردآوری شده است، ارزش علمی بیشتری دارد و نتایج واقعی‌تری ارائه می‌دهد.

۲. چارچوب نظری: مکتب کپنهاگ

از مهم‌ترین مکاتبی که به موضوع امنیت ملی پرداخته است، مکتب کپنهاگ است. «باری بوزان» (Barry Gordon Buzan) و «ال. ویور» (L. Weaver) اصلی‌ترین نظریه‌پردازان این مکتب نظری‌اند. پس از دهه ۱۹۸۰ و ناتوانی مکاتب رئالیسم و ایدئالیسم در پیش‌بینی جنگ سرد، بوزان و ویور تعریف جدیدی از امنیت ارائه کردند که با عنوان مکتب کپنهاگ شناخته

می‌شود. این مکتب تنها رهیافتی است که به مطالعات امنیتی می‌پردازد و امنیت را از حالت استراتژیکی دوران جنگ سرد خارج کرده و آن را زیرمجموعه روابط بین‌الملل قرار داده است. از جمله آثار در این حوزه می‌توان به کتاب کتب ۱. مردم، دولت‌ها و هراس؛ ۲. امنیت چارچوبی جدید برای تحلیل و ۳. امنیتی‌ساختن و ناامنی اشاره کرد. بوزان و ویور دو شخصیت مهم در این مکتب‌اند که در چارچوب رهیافت واقع‌گرایی قرار دارند. بوزان یک واقع‌گرا و ویور یک واقع‌گرای ساختاری است که این امر باعث تأثیر اندیشه‌های واقع‌گرایی و واقع‌گرایی ساختاری در مطالعات امنیتی کپنهاگ شده است (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۹: ۱۲۰-۱۱۹).

مکتب کپنهاگ تعریف موسعی از امنیت ارائه می‌کند، به‌ویژه امنیت اقتصادی و امنیت زیست‌محیطی را مورد تأمل قرار می‌دهد و تنها به امنیت نظامی توجه نمی‌کند. به عبارت دیگر، امنیت ابعاد گوناگونی دارد که باید همه این ابعاد بررسی شوند (بوزان، ۱۳۷۹: ۱۱). از منظر مکتب کپنهاگ، وجوه امنیت در ۵ بعد امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بررسی می‌شود.

امنیت ملی، از مهم‌ترین مباحثی است که در مکتب کپنهاگ مطرح شده است. بوزان و دیگر اندیشمندان این مکتب، امنیت ملی را مرکز ثقل امنیت می‌دانند. بوزان بین امنیت ملی و امنیت حکومت تفکیک قائل می‌شود. به عقیده او امنیت ملی خاص جوامع غربی است درحالی که امنیت حکومت برای جهان سوم به کار می‌رود و این به دلیل ماهیت حکومت و ماهیت محیط در جوامع جهان سوم است (آزر و چونگ، ۱۳۸۸: ۴۸).

به‌باور بوزان تفکیک دولت‌هایی که مسائل مهم امنیتی آن‌ها جنبه داخلی دارد از دولت‌هایی که مسائل مهم امنیتی آن‌ها مربوط به خارج است برای درک امنیت ملی اهمیت دارد. هرچه دولت ضعیف‌تر باشد مفهوم امنیت ملی آن مبهم‌تر است. امنیت ملی اغلب به رابطه دولت با محیط خود برمی‌گردد. مفهوم امنیت ملی به جنبه خارجی وظایف امنیتی دولت اطلاق می‌شود. در اینجا بوزان بین دولت ضعیف (Powerless State) و دولت قوی (Powerful State) تفکیک قائل است و معتقد است امنیت در دولت ضعیف جنبه داخلی دارد، اما برای دولت قوی مفهوم امنیت ملی با حفظ استقلال، هویت سیاسی و بقا در مقابل

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمدرضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۳۵

تهدیدات خارجی مرتبط است (بوزان، ۱۳۸۹: ۱۲۷-۱۲۰).

مکتب کپنهاگ فاکتورهای اجتماعی را در امنیت ملی حائز اهمیت می‌داند. این امر موضوع امنیت ملی را به هویت ملی ربط می‌دهد و باعث می‌شود هویت ملی به‌عنوان یک جز ترکیب‌کننده امنیت ملی به‌حساب آید؛ بنابراین اگر به‌طور سنتی نظریه امنیت ملی به حوزه نظامی وابسته بود، امروزه این امنیت ملت‌هاست که به‌عنوان مهم‌ترین به‌وجود آورندگان مفهوم هویت (Identity)، امنیت ملی را تعیین می‌کنند (چنا، ۲۰۰۸: ۴).

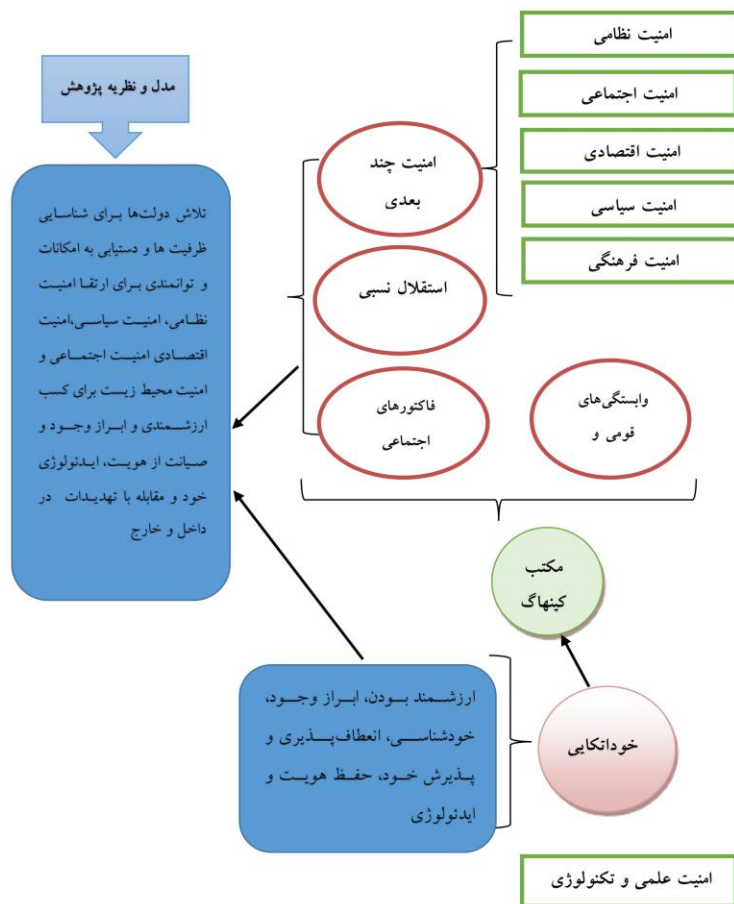
یکی دیگر از مؤلفه‌های اصلی مکتب کپنهاگ، استقلال نسبی است. براساس این معیار، مجموعه امنیتی جایی وجود دارد که روابط امنیتی، گروهی از کشورها را از دیگران جدا کرده و به یکدیگر پیوند زده است و بر کنش و واکنش‌های درونی شدید امنیتی و محدود و ضعیف خارجی حاکم باشد. اساساً یک مجموعه سطح پایین (برخلاف مجموعه سطح بالای مربوط به قدرت‌های بزرگ) متشکل از دولت‌های محلی است که قدرتشان چندان گسترده نیست و حتی در صورت گسترده بودن از دامنه کشورهای هم‌جوار فراتر نمی‌رود. محدودیت قدرت، عامل مهمی در موجودیت روش‌های خودبسنده امنیتی محلی بین دول همسایه و در نهایت استقلال نسبی یک مجموعه است (بوزان، ۱۹۹۱: ۱۹۵).

از دیگر موضوعاتی که مکتب کپنهاگ در یک مجموعه امنیتی مورد توجه قرار داده است، وابستگی‌های قومی و نژادی است. بوزان در مبحثی از امنیت منطقه‌ای، همبستگی‌های فرهنگی و نژادی را عاملی مهم می‌داند. این امر می‌تواند ایده امنیت ملی را سست و زمینه را برای مداخله کشورها در امور یکدیگر تسهیل کند. بوزان همبستگی‌های فرهنگی و نژادی را عامل مهمی در تشخیص مجموعه‌های امنیتی می‌داند. به عقیده او ویژگی‌های مشترک فرهنگی و قومی بین گروهی از دولت‌ها ممکن است باوجودی که آن‌ها توجه بیشتری به یکدیگر نشان دهند اما مداخلات متقابل در امور امنیتی یکدیگر را مشروع نمی‌دانند (همان، ۱۳۸۹: ۲۲۲).

به‌طور کلی مکتب کپنهاگ تلاش کرده است تا به «گسترش» و «تعمیق» تعریف امنیت از طریق بیان این موضوع بپردازد که تهدیدات غیر نظامی امنیت، ثبات و بقای کشورها و همچنین زندگی افراد را تضعیف می‌کند. به‌عبارت‌دیگر، مطرح کردن بحث امنیت

چندبعدی، امنیت بین‌الذهانی و امنیتی‌سازی، بیانگر این مطلب است که امنیت ملی جوامع تحت تأثیر عوامل مختلفی است که منشأ تهدید آن نه تنها عوامل نظامی بلکه می‌تواند عواملی دیگری باشد. از این نظر، تصمیمات و رویکردهای یک کشور در حوزه‌های مختلف می‌تواند ابعاد پنج‌گانه امنیت ملی را تحت تأثیر قرار دهد. خوداتکایی یکی از این رویکردها و استراتژی‌هایی است که در حوزه‌های مختلف، امنیت ملی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، در چارچوب مکتب کینهاگ با عنایت به مفاهیم امنیت چندبعدی و دیگر مؤلفه‌ها، می‌توان تأثیر خوداتکایی بر امنیت ملی ایران را تشریح کرد و نشان داد خوداتکایی با این سازوکارها چگونه بر امنیت ملی تأثیر می‌گذارد.

شکل ۱. مدل نظری مکتب کینهاگ در باب امنیت (ترسیم شده به وسیله نویسنده)

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمدرضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۳۷

۳. ابعاد امنیت ملی

امنیت ملی در کشورهای در حال توسعه در طول جنگ سرد بیشتر متأثر از روابط و رقابت دو ابرقدرت بود. براساس این، بعد سخت‌افزاری امنیت (نظامی) بیشتر نمود داشته است، اما با پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی ابعاد نرم‌افزاری مطرح می‌شود. از این رو، باید گفت در کشورهای در حال توسعه، امنیت ملی به‌مثابه نقطه عطفی در عرصه تعاملات بین‌المللی، بیشتر بعد داخلی می‌یابد تا بعد خارجی. بنابراین، آنچه تهدیدی برای امنیت ملی این کشورها به‌شمار می‌رود، ریشه در ساختار داخلی و نه عوامل خارجی و ساختار برخاسته از تصمیمات بازیگران دارد. به عبارتی حفظ دولت و سپس کشور بر هر مؤلفه‌ای اولویت دارد. براساس این، ابعاد مهم امنیت ملی دارای دایره گسترده‌ای است و افزون بر بعد نظامی شامل ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و علمی و فناوری است.

۳-۱. امنیت نظامی

در مطالعات مختلف، اصطلاح امنیت نظامی (Military Security) به‌طور معمول به توانایی یک دولت در دفاع از خود و یا تهاجم به طرف دیگر اشاره می‌کند. در این تعریف، چنانچه دولت توانایی اجرای تصمیمات سیاسی خود را با استفاده از نیروی نظامی داشته باشد، اصطلاحاً با امنیت نظامی مترادف دانسته می‌شود. همچنین امنیت نظامی شرایطی است که در آن مصونیت کشور الف از اعمال یا تأثیرات خصمانه کشور «ب» تضمین شده است. امروزه امنیت نظامی از شکل‌های متعارف درگیری بین دولت‌های ملی تا مبارزه بین دولت‌ها و بازیگران غیردولتی گسترش یافته است (زیرا، ۲۰۱۴: ۶۵).

بوزان امنیت نظامی را آثار متقابل توانایی‌های تهاجمی و تدافعی مسلحانه دولت‌ها و نیز برداشت آن‌ها از مقاصد یکدیگر می‌داند (بوزان، ۱۳۸۹: ۳۴). به‌طور کلی امنیت نظامی مصنوعیتی است که هم با ابزار نظامی به خطر می‌افتد و هم با ابزار نظامی تأمین می‌شود و همان‌طور که از نام آن برمی‌آید، جنس آن نظامی است (رشیدزاده و علیزاده، ۱۳۹۴: ۱۷۴).

۳-۲. امنیت اجتماعی

از آنجاکه اصولاً امنیت اجتماعی (Social Security) به الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، هویت

مذهبی و قومی و رسوم مربوط است، این ارزش‌ها اغلب از داخل کشور مورد تهدید قرار می‌گیرند. یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های امنیت ملی در جوامع در حال توسعه توجه به رفاه و رشد شهروندان جامعه است که شغل مناسب، درآمد کافی، مسکن و ... را شامل می‌شود و در قالب نیازهای اولیه نمود می‌یابد. در واقع امنیت ملی یک جامعه در صورتی تضمین می‌شود که مردمان آن جوامع به واسطه فقدان دسترسی به نیازهای اولیه خود علیه هم و علیه دولت موضع نگیرند؛ موضوعی که در جوامع در حال توسعه و از جمله ایران مشاهده می‌شود. ۲۰٪ تا ۴۰٪ جمعیت جوامع در حال توسعه در کلان‌شهرهای این کشورها حاشیه‌نشین‌اند و این روند رو به افزایش است.

جوامع در حال توسعه بالاترین میزان نرخ بیکاری در جهان را دارند. در نتیجه میزان شورش‌های اجتماعی و ناامنی‌ها و توسل به جرائم علیه امنیت، اموال و اشخاص در این جوامع روند تصاعدی داشته است. به گونه‌ای که نرخ رشد این جریان در کشورهای در حال توسعه تقریباً به ۴۰٪ می‌رسد که سهم افراد بی‌خانمان بیش از ۸۰٪ است (فریدمن، ۱۹۸۸: ۵-۲)؛ بنابراین تا جامعه‌ای قادر به تأمین نیازهای اولیه مردمان خود نباشد، نمی‌تواند حمایت آن‌ها را در تعقیب منافع خارجی خود داشته باشد.

۳-۳. امنیت اقتصادی

از نظر بوزان، امنیت اقتصادی یکی از مهم‌ترین ابعاد در وابستگی متقابل است (دهشیری و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۸). به اعتقاد بوزان، عوامل اقتصادی در تعیین قدرت دولت‌های داخل یک مجموعه منطقه‌ای نقش دارند و نیز در ثبات داخلی و انسجام آن‌ها به عنوان نقش‌آفرینان صحنه سیاسی مؤثرند، اما در عین حال ممکن است مثل وضعیت آمریکا و کشورهای تولیدکننده نفت در انگیزش الگوهای منافع خارجی در مجموعه محیطی مؤثر باشند. آن‌ها می‌توانند همچنین بر چشم‌انداز هم‌گرایی منطقه‌ای اثر بگذارند که همین امر بر نحوه تحولات مجموعه مؤثر است (بوزان، ۱۳۸۹: ۲۲۷). براساس این، از دیدگاه مکتب کپنهاگ، نقش اقتصاد در وضعیت امنیتی یک مجموعه منطقه‌ای، نه به اندازه امنیت سیاسی و نظامی اما تا حد زیادی باعث تأثیرگذاری بر رفتارهای امنیتی واحدها می‌شود.

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۳۹

به‌طور کلی، جوامع باثبات اقتصادی، ضریب امنیت بالایی نسبت به جوامع با اقتصادهای ضعیف دارند. ثبات اقتصادی خود به مشروعیت و مقبولیت ساختار سیاسی منجر می‌شود. وابستگی به منابع طبیعی برای درآمد و رانت این منابع به شدت اقتصاد بسیاری از کشورهای در حال توسعه را در برابر تکانه‌های اقتصاد جهانی و تحریم‌ها آسیب‌پذیر می‌کند.

۳-۴. امنیت سیاسی

در حوزه امنیت سیاسی شاید برجسته‌ترین ابعاد امنیت سیاسی، بحث حاکمیت و نهادهای برآمده از آن باشد. تهدید سیاسی متوجه ثبات سازمانی دولت است. هدف از تهدید ممکن است از فشار بر حکومت در مورد سیاست خاصی گرفته تا واژگونی حکومت، تجزیه‌طلبی و برهم زدن بافت سیاسی دولت برای تضعیف آن پیش از تهاجم نظامی، متفاوت باشد. ایده دولت، به خصوص هویت ملی و ایدئولوژی سازمان‌دهنده و نهادهایی که نمود آن به‌شمار می‌آیند، اهداف عادی تهدید سیاسی است (بوزان، ۱۳۸۹: ۱۲۴). باید گفت امنیت سیاسی در رابطه با رژیم و مشروعیت آن در جامعه نیز است. ساختارهای دموکراتیک در جوامع توسعه‌یافته نشان داده‌اند امنیت سیاسی بالایی دارند. درحالی که ساختارهای اقتدارگرا در انواع مختلف خود در جوامع در حال توسعه همواره ثابت کرده‌اند یک پایه بحران داخلی است و مشروعیت لازم را برای تداوم ندارد. به‌ویژه در عصر جهانی‌شدن این ساختارها قابلیت انطباق پایینی دارند و اغلب در برابر امواج جهانی‌شدن ناکارآمدند (بهادور، ۲۰۱۱: ۳۷).

۳-۵. امنیت فرهنگی

سرمایه فرهنگی به‌عنوان صلاحیت در فرهنگ پایگاه‌ها، ایده‌ها و گرایش‌ها تعریف می‌شود و اغلب سازوکار مهمی در بازتولید سلسله‌مراتب اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. از نگاه دومایس (Dumais) سرمایه فرهنگی عبارت است از: «شایستگی‌های زبانی و فرهنگی» (احمدی، ۱۳۹۰). دیوید تراسبی (David Thorosby) سرمایه فرهنگی را نوعی دارایی می‌داند که مجسم‌کننده، ذخیره‌کننده یا تأمین‌کننده ارزش فرهنگی افزون بر هرگونه ارزش

اقتصادی است که می‌تواند داشته باشد؛ با همین تعبیر هایس (Hayes) نیز اصطلاح سرمایه فرهنگی را بازنمایی جمع نیروهای غیراقتصادی می‌داند. داشتن سرمایه فرهنگی کارکردهای مختلفی دارد: اولاً کسب مشروعیت از طریق بقیه سرمایه‌ها، منوط به تبدیل شدن آن‌ها به سرمایه فرهنگی است. کسی که به واسطه سرمایه فرهنگی منزلت دارد، می‌تواند روایت خود را از دنیای اجتماعی بر دیگران تحمیل کند، ثانیاً داشتن سرمایه فرهنگی به این معناست که فرد می‌تواند خود را از الزامات زندگی روزمره جدا کند و نوعی گزینش دلخواه در عرصه فرهنگ انجام دهد. به بیان بوردیو (Bourdieu) «زیبایی‌شناسی محض» از اخلاق یا همان خلق و خوی فاصله گرفتن گزینشی از الزامات طبیعی و اجتماعی نشئت می‌گیرد. سه منبع عمده سرمایه فرهنگی از نظر بوردیو عبارت‌اند از: پرورش خانوادگی، آموزش رسمی و فرهنگ شغلی (بازگلی و صفری، ۱۴۰۰: ۴).

۳-۶. امنیت علمی و تکنولوژی

در دوره کنونی پژوهش‌های علمی ظرفیت‌های تغییر فناورانه را برای اقتصاد فراهم می‌کنند. اساساً هرکس صاحب دانش باشد در جهان برتری و قدرت دارد. دانش فناورانه در درجه اول منتهی به رشد اقتصادی در بعد عینی است و آموزش در جنبه ذهنی، ملتی خودآگاه به حقوق خود را پرورش می‌دهد که جز به نام‌های مردم‌سالار گرایش دیگری ندارند. کاربرد آموزش و تحقیق علمی نیازمند شناخت نسبت به محیط اطراف است و همین آموزش و دانش به سلطه بر محیط منجر می‌شود. نتیجه آموزش به اصل مهم دیگری می‌انجامد و آن مدیریت منابع به نحو بهینه است.

آنچه دانش را تبدیل به قدرت می‌کند، تجاری‌سازی آن است که بین تحقیقات و کاربرد آن‌ها پل می‌زند. در جوامع درحال توسعه یا آموزش در سطح ذهنی مانده یا اساساً در اولویت سیاست‌مداران نیست؛ زیرا دولت بر ملت ارجحیت دارد (هیل، ۱۹۸۷: ۷-۵). در جوامع درحال توسعه شیوه‌های تولید اقتصادی قدیمی و وابسته به انرژی فسیلی بحران امنیت زیست‌محیطی را برجسته کرده است. به‌ویژه اینکه برای کسب درآمد اقتصادی منابع طبیعی اولویت اصلی تولیدند که زیست‌بوم (Ecosystem) را تهدید می‌کند. گاه برای تأمین

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۴۱

منابع اقتصادی در این جوامع به‌ویژه در ارتباط با منابع آبی، رقابتی مخرب در منابع مشترک شکل می‌گیرد که یا به جنگ منتهی می‌شود یا در آینده بهره‌برداری از این منابع به فاجعه مشترکات می‌انجامد. این مسئله پیامدهای سیاسی حتی برای دولت‌های این جوامع دارد. درحالی که در این کشورها دولت نهایت تلاش برای به حداقل رساندن تغییرات سیاسی را دارد (پتراس، ۲۰۰۷: ۷). این مسئله زمانی حادتر می‌شود که بسیاری از کشورهای جهان به منابع طبیعی این کشورها وابسته باشند. این موضوع درخصوص تولیدات نفتی کشورهای حوزه خلیج فارس در آلودگی این خلیج و یا بهره‌برداری از منابع آبی هیرمند و یا استفاده از اروندرود مشهود است.

۴. خوداتکایی در نظام جمهوری اسلامی ایران

یکی از ویژگی‌های مهم فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه در دهه‌های اخیر، تأکید آن بر خوداتکایی یا خودکفایی است. این موضوع از ابتدای انقلاب اسلامی مطرح بوده و به تدریج افزون بر خودکفایی در حوزه سیاسی و نظامی (هم‌زمان با شکل‌گیری انقلاب اسلامی) سایر حوزه‌ها از جمله حوزه اقتصادی را نیز دربر گرفته است. عوامل متعددی موجب شده جمهوری اسلامی ایران چنین راهبردی اتخاذ کند که می‌توان مهم‌ترین آن‌ها را تجربه تاریخی استعمار، تجربه جنگ تحمیلی، تحریم‌های اقتصادی و تلاش غرب و آمریکا و برخی کشورهای منطقه برای براندازی نظام جمهوری اسلامی دانست.

از جمله مصادیق خوداتکایی جمهوری اسلامی ایران، در حوزه نظامی و امنیتی نمود پیدا می‌کند. در این رابطه ایران برنامه‌ریزی‌های متعددی با هدف ساخت تسلیحات و تجهیزات نظامی در داخل کرده است و در حوزه واردات، تنها به واردات تکنولوژی به‌جای تسلیحات توجه دارد. البته نباید نقش جنگ تحمیلی علیه ایران را در خوداتکایی نظامی و امنیتی نادیده گرفت. تجربه جنگ عراق و تحریم تسلیحاتی ایران از سوی کشورهای غربی نشان داد باید تولید تسلیحات مورد نیاز در اولویت قرار گیرد (سولمیرانو و ومان، ۲۰۱۰: ۱۵۶).

ایران تنها کشور خاورمیانه که هیچ نوع پیمان رسمی و غیر رسمی با هیچ‌کدام از ابرقدرت‌ها ندارد و به‌تنهایی بر توان نیروی انسانی و تسلیحاتی خود اتکا کرده است.

همچنین، جمهوری اسلامی ایران از نظر نیرو، توان و قدرت نظامی از جمله کشورهای برتر خاورمیانه است و هیچ‌یک از کشورهای منطقه از نظر توان و تعداد نیروی انسانی با آن برابری نمی‌کند. این مسئله تأییدکننده رویکرد خوداتکایی و خودکفایی در فرهنگ راهبردی کشور است (ترابی و رضایی، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

حوزه دیگر خوداتکایی ایران، حوزه اقتصادی است که شاید بتوان اصلی‌ترین محرک آن را اعمال تحریم‌های بین‌المللی دانست که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلایل مختلف آغاز و در مخالفت با برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران به بالاترین حد خود رسید. افزون بر تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا، برخی از قطعنامه‌های شورای امنیت نیز به‌طور واضح بر تحریم اقتصادی ایران و منع دولت‌ها از رابطه تجاری با ایران صحبت می‌کند. واکنش جمهوری اسلامی ایران به این تحریم‌ها، تکیه بر توان و منابع داخلی خود بوده است. یکی از راهکارهای اتخاذشده در عرصه اقتصادی، ایده اقتصاد مقاومتی است که اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط رهبری جمهوری اسلامی ایران مطرح و در بهمن ۱۳۹۲ به قوای سه‌گانه ابلاغ شد. در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی آمده است که هدف اقتصاد مقاومتی، تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیش‌رو و برون‌گراست (وب‌سایت رهبری، ۲۹ بهمن ۱۳۹۲).

در عمل کاهش واردات از خارج گواهی بر خوداتکایی اقتصادی ایران در سال‌های اخیر است. این امر صرف‌نظر از موضوع تحریم و کاهش مبادلات کشورهای خارجی با ایران، عزم جمهوری اسلامی ایران را برای کاهش واردات و افزایش تولید داخلی نشان می‌دهد. براساس آمار اتاق بازرگانی تهران، حجم واردات جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۵ حدود ۴۲,۷۰۱ میلیارد دلار بوده که این رقم در سال ۱۳۹۷ به ۴۱,۲۳۶ میلیارد دلار و در سال ۱۳۹۹ به ۳۸,۸۰۰ میلیارد دلار رسیده است (اتاق بازرگانی تهران، ۱۳۹۹).

به‌طور کلی، آنچه در سال‌های اخیر در گفتار و رفتار جمهوری اسلامی ایران نمایان است، تأکید بر خوداتکایی و خودکفایی در حوزه‌های مختلف است. صرف‌نظر از اینکه این

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۴۳
راهبرد تا چه میزان تحقق یافته و به موفقیت رسیده است، باید بررسی شود تأثیرات آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چه میزان بوده و در چه زمینه‌ای امنیت ملی را تحت تأثیر قرار داده است.

۵. نظر جامعه نخبگانی درباره تأثیر خوداتکایی بر امنیت ملی ایران

با توجه به آنچه درباره امنیت موسع و ایده خوداتکایی بیان شد این پژوهش به لحاظ ماهیت داده‌ها کمی و روش گردآوری داده‌ها میدانی از طریق پرسش‌نامه به بررسی تأثیر خوداتکایی بر امنیت ملی ایران پرداخته است. برای به دست آوردن پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد است. آلفای کرونباخ برای سنجش میزان سازگاری درونی گویه‌ای یک شاخص به کار می‌رود.

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_T^2}\right)$$

k = تعداد گویه‌ها یا پرسش‌های شاخص؛

S_i^2 = واریانس نمرات مربوط به گویه شماره i ام؛

S_T^2 = واریانس جمع نمره‌های هر پاسخ‌گو

در صورتی که ضریب آلفا بیشتر از ۰/۷ باشد، آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار است. ضریب آلفای کرونباخ برای ۲۵ گویه پژوهش حاضر برابر با ۰/۹۰۴ است. با توجه به اینکه مقدار آلفا بیشتر از ۰/۷ است پرسش‌نامه اعتبار کافی دارد (دنیک، ۲۰۱۱: ۵۵-۵۳).

۶. تجزیه و تحلیل داده‌ها

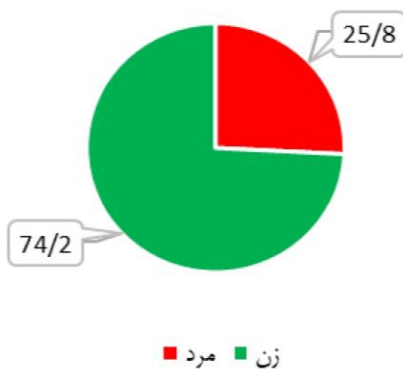
۶-۱. تفکیک نمونه بر حسب متغیر جنسیت

تفکیک متغیر بر حسب جنسیت نشان می‌دهد ۲۴ نفر (۲۵/۸٪) از افراد نمونه زن و ۶۹ نفر (۷۴/۲٪) مرد است. جنسیت مرد بیشترین فراوانی را دارد.

---

۱. ضریب کرونباخ آلفا برای سنجش میزان تک‌بعدی بودن نگرش‌ها، قضاوت‌ها و سایر مقولاتی که اندازه‌گیری آن‌ها آسان نیست به کار می‌رود. آلفای کرونباخ بر اساس میانگین کوواریانس (هم‌بستگی) سؤالات موجود در یک پرسش‌نامه به دست می‌آید.

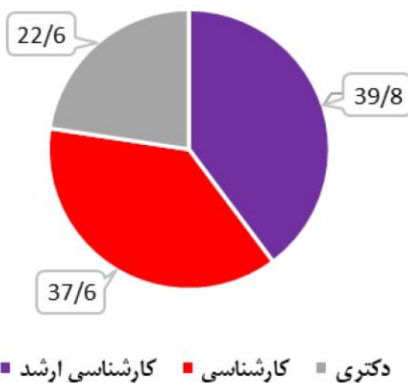

نمودار ۱. درصد فراوانی نمونه براساس جنسیت

۶-۲. تفکیک نمونه برحسب متغیر تحصیلات

در این پژوهش، ۳۷ نفر (۳۹/۸٪) از افراد نمونه کارشناسی ارشد، ۳۵ نفر (۳۷/۶٪) کارشناسی و ۲۱ نفر (۲۲/۶٪) دکتری دارند. بیشترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات کارشناسی ارشد و کم‌ترین فراوانی دکتری است.

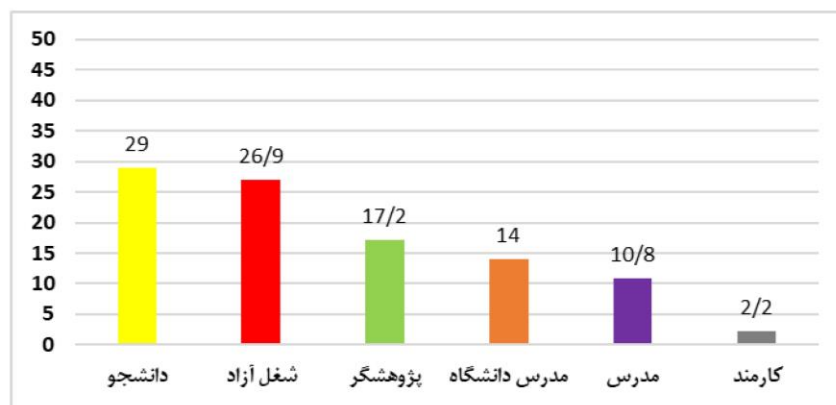
نمودار ۲. درصد فراوانی نمونه براساس تحصیلات

۶-۳. تفکیک نمونه برحسب وضعیت شغلی

براساس یافته‌ها، ۲۷ نفر (۲۹٪) از افراد نمونه دانشجوی، ۲۵ نفر (۲۶/۹٪) شغل آزاد، ۱۶ نفر (۱۷/۲٪) پژوهشگر، ۱۳ نفر (۱۴٪) مدرس دانشگاه، ۱۰ نفر (۱۰/۸٪) مدرس و ۲ نفر (۲/۲٪) کارمند هستند. بیشترین فراوانی مربوط به دانشجویان و کم‌ترین فراوانی مربوط به

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی نیا) ۲۴۵

شغل کارمند است.

نمودار ۳. درصد فراوانی نمونه براساس شغل

پرسش‌های پژوهش

این پژوهش شامل ۲۵ پرسش است و پاسخ مشارکت‌کنندگان به تفکیک هر پرسش توصیف شده است. برای دستیابی به داده‌های مورد انتظار در این تحقیق، با تعدادی از نخبگان دانشگاهی ارتباط برقرار شد و ۲۵ سؤال در حوزه خوداتکایی و امنیت ملی طرح و در مصاحبه میدانی از جامعه آماری مورد پرسش قرار گرفت.

پرسش ۱: براساس نظر پاسخ‌گویان درخصوص اینکه ظرفیت ژئوپلیتیکی ایران چه تأثیری بر پیش‌برد و تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت دارد این نتایج حاصل شده است: ۳۲ نفر (۳۴/۴٪) بسیار زیاد، ۳۱ نفر (۳۳/۳٪) زیاد، ۲۲ نفر (۲۳/۷٪) متوسط، ۴ نفر (۴/۳٪) کم و ۴ نفر (۴/۳٪) خیلی کم. جمهوری اسلامی ایران هم به لحاظ موقعیت استراتژیکی و هم از نظر منابع ژئوپلیتیکی در مجموعه امنیتی منطقه موقعیت بسیار مناسبی دارد. نتایج نشان می‌دهد چنانچه در ایده خوداتکایی به ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی توجه شود، باعث ارتقای امنیت ملی خواهد شد زیرا تأثیر به‌مراتب مستقیمی بر امنیت ملی دارد.

پرسش ۲: نظر پاسخ‌گویان درخصوص تأثیر جایگاه نهادهای مدنی بر پیش‌برد و تحقق ایده خوداتکایی و به تبع ارتقا امنیت ملی عبارت است از: ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) خیلی کم و کم، ۱۸ نفر (۱۹/۴٪) متوسط، ۲۹ نفر (۳۱/۲٪) زیاد و ۳۴ نفر (۳۶/۶٪) بسیار زیاد. نهادهای مدنی

سازنده فرهنگ و اجتماع جامعه‌اند. در تحلیل نظری باید گفت نهادهای مدنی نقش واسط را در تأمین امنیت ملی ایفا می‌کنند. به این صورت که اگر نهادهای مدنی به‌خوبی و متناسب با شرایط و اقتضائات درونی جامعه فعال باشند، آنگاه فرهنگ ملی تحقق می‌یابد و در نتیجه با افول فرهنگ بیگانه در جامعه و تقویت فرهنگ ملی، امنیت ملی نیز تقویت می‌شود.

پرسش ۳: ارزیابی جایگاه تولیدات غیرنفتی در پیش‌برد و تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی از نگاه پاسخ‌گویان چنین به‌دست آمد: ۶۸ نفر (۱/۷۳٪) زیاد و بسیار زیاد، ۱۱ نفر (۸/۱۱٪) متوسط، ۱۲ نفر (۹/۱۲٪) کم و ۲ نفر (۲/۲٪) خیلی کم. این امر نشان می‌دهد، خوداتکایی جمهوری اسلامی ایران در حوزه اقتصادی، تأثیر مستقیمی بر تأمین امنیت ملی دارد. بعد اقتصادی امنیت ملی در صورتی افزایش می‌یابد که وابستگی به تولیدات و صادرات نفتی کاهش یابد و در مقابل تولید فرآورده‌های غیرنفتی افزایش پیدا کند. همان‌طور که مکتب کپنهاگ اذعان دارد، اقتصاد یکی از جنبه‌های کلیدی در تأمین امنیت ملی است.

پرسش ۴: تنها ۲ نفر (۲/۲٪) معتقدند تأثیر فرهنگ تنوع قومی با رویکرد وحدت ملی در موفقیت خوداتکایی ایران و به تبع تقویت امنیت ملی خیلی کم است، نظر باقی پاسخ‌گویان عبارت است از: ۶ نفر (۵/۶٪) کم، ۲۳ نفر (۷/۲۴٪) متوسط، ۳۵ نفر (۶/۳۷٪) زیاد و ۲۷ نفر (۲۹٪) بسیار زیاد. همان‌طور که گفته شد، بحث فرهنگ و امنیت فرهنگی از مهم‌ترین مباحث مطرح در امنیت ملی است که در مکتب کپنهاگ به آن اشاره شده است. چنانچه نتایج نشان می‌دهد، فرهنگ تنوع قومی با رویکرد وحدت ملی می‌تواند موجب ارتقای امنیت ملی شود. در واقع رابطه مستقیمی بین افزایش وحدت ملی و ارتقای امنیت ملی وجود دارد.

پرسش ۵: نظر پاسخ‌گویان درخصوص تأثیر ارزش پول ملی بر موفقیت ایده خوداتکایی و به تبع ارتقا امنیت ملی عبارت است از: ۴۱ نفر (۱/۴۴٪) بسیار زیاد، ۲۴ نفر (۸/۲۵٪) زیاد، ۹ نفر (۷/۹٪) متوسط، ۱۳ نفر (۱۴٪) کم و ۶ نفر (۵/۶٪) خیلی کم.

پرسش ۶: از نگاه پاسخ‌گویان تأثیر اعتماد متقابل مردم و حاکمان بر تحقق ایده

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمدرضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۴۷

خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی عبارت است از: ۹ نفر (۹/۷٪) بسیار کم و کم، ۱۳ نفر (۱۴٪) متوسط، ۱۶ نفر (۱۷/۲٪) زیاد و ۵۵ نفر (۵۹/۱٪) بسیار زیاد. نتایج نشان می‌دهد خوداتکایی زمانی تحقق می‌یابد که اعتماد متقابل بین مردم و حکومت وجود داشته باشد. زمانی که این امر محقق شود، به تبع امنیت ملی نیز افزایش خواهد یافت.

پرسش ۷: براساس نظر پاسخ‌گویان درخصوص تأثیر تولید بخش خصوصی بر ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی این نتایج حاصل شده است: ۴۰ نفر (۴۳٪) بسیار زیاد، ۳۵ نفر (۳۷/۶٪) زیاد، ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) متوسط، ۳ نفر (۳/۲٪) کم و ۳ نفر (۳/۲٪) خیلی کم. نتیجه این پرسش نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین افزایش تولید داخلی و امنیت ملی وجود دارد به طوری که اگر در ایده خوداتکایی، افزایش تولید در بخش خصوصی و نه تولیدات نفت متمرکز شود، امنیت ملی نیز ارتقا می‌یابد.

پرسش ۸: تنها ۲ نفر (۲/۲٪) معتقدند تأثیر امنیت مرزها بر پیش‌برد و تحقق ایده خوداتکایی در شهرهای مرزی و به تبع تقویت امنیت ملی خیلی کم است، نظر دیگر پاسخ‌گویان عبارت است از: ۴ نفر (۴/۳٪) کم، ۱۳ نفر (۱۴٪) متوسط، ۲۶ نفر (۲۸٪) زیاد و ۴۸ نفر (۵۱/۶٪) بسیار زیاد. امنیت مرزی جنبه‌ای از امنیت نظامی است؛ بنابراین در صورت تأمین امنیت مرزی، امنیت نظامی و به تبع آن امنیت ملی تأمین خواهد شد.

پرسش ۹: ۲۲ نفر (۲۳/۷٪) از پاسخ‌گویان معتقدند تحریم‌های اقتصادی بر تقویت ایده خوداتکایی تأثیر بسیار زیادی دارد، نتایج حاصل براساس نظر دیگر پاسخ‌گویان عبارت است از: ۲۲ نفر (۲۳/۷٪) زیاد، ۲۲ نفر (۲۳/۷٪) متوسط، ۱۴ نفر (۱۵/۱٪) کم و ۱۳ نفر (۱۴٪) خیلی کم. این نتایج نشان می‌دهد، تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر ایده خوداتکایی هرچند مهم، اما نسبت به سایر متغیرها کم‌تر است. در اینجا تعداد افرادی که به تأثیر کم‌تر تحریم‌ها اشاره کرده‌اند بیشتر می‌شود.

پرسش ۱۰: درخصوص تأثیر مصرف کالای خارجی بر تضعیف ایده خوداتکایی ملی نظر پاسخ‌گویان عبارت است از: ۹ نفر (۹/۷٪) خیلی کم، ۱۵ نفر (۱۶/۱٪) کم، ۲۴ نفر (۲۵/۸٪) متوسط، ۲۲ نفر (۲۳/۷٪) زیاد و ۲۳ نفر (۲۴/۷٪) بسیار زیاد. بیشتر نخبگان

(متوسط به بالا) معتقدند وابستگی به کالاهای خارجی رابطه معناداری با تضعیف امنیت ملی دارد به این صورت که با افزایش وابستگی، خوداتکایی تضعیف و امنیت ملی کاهش می‌یابد.

پرسش ۱۱: نظر پاسخ‌گویان درخصوص تأثیر گرایش به سیاست مستقل ملی بر تقویت ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی عبارت است از: ۴۴ نفر (۴۷/۳٪) زیاد و بسیار زیاد، ۳۰ نفر (۳۲/۳٪) متوسط، ۱۴ نفر (۱۵/۱٪) کم و ۵ نفر (۵/۴٪) خیلی کم.

پرسش ۱۲: نظر پاسخ‌گویان درباره تأثیر سرمایه‌گذاری خارجی ایران در سایر کشورها بر میزان خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت عبارت است از: فقط ۲ نفر (۲/۲٪) خیلی کم، ۸ نفر (۸/۶٪) کم، ۲۱ نفر (۲۲/۶٪) متوسط، ۳۲ نفر (۳۴/۴٪) زیاد و ۳۰ نفر (۳۲/۳٪) بسیار زیاد. براساس این، نفوذ سرمایه‌گذاری ایران در خارج، به‌جای سرمایه‌گذاری خارجی در داخل، تأثیر به‌مراتب بیشتری بر ارتقای امنیت ملی خواهد داشت.

پرسش ۱۳: درخصوص تأثیر ارتباطات سیاسی بین‌المللی بر پیش‌برد و موفقیت ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی نظریات پاسخ‌گویان چنین به‌دست آمد: ۴۹ نفر (۵۲/۷٪) بسیار زیاد، ۲۸ نفر (۳۰/۱٪) زیاد، ۱۴ نفر (۱۵/۱٪) متوسط و ۲ نفر (۲/۲٪) کم.

پرسش ۱۴: تأثیر ارتباطات فرهنگی بین‌المللی بر پیش‌برد و موفقیت ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی را ۶۹ نفر (۷۴/۲٪) زیاد و بسیار زیاد، ۱۸ نفر (۱۹/۴٪) متوسط و ۶ نفر (۶/۵٪) کم ارزیابی کردند. نتایج نشان می‌دهد بیشتر نخبگان معتقدند هم‌بستگی فرهنگی ایران با سایر فرهنگ‌های مشترک جهانی می‌تواند ایده خوداتکایی را تقویت کند و در پی آن ضریب امنیت ملی را افزایش دهد.

پرسش ۱۵: تأثیر توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع ارتقا امنیت ملی را ۵۲ نفر (۵۵/۹٪) بسیار زیاد، ۲۶ نفر (۲۸٪) زیاد، ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) متوسط، ۲ نفر (۲/۲٪) کم و ۱ نفر (۱/۱٪) خیلی کم ارزیابی کردند.

پرسش ۱۶: تأثیر گسترش خطوط جاده‌ای و هوایی در داخل کشور بر تقویت ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی را ۳۹ نفر (۴۱/۹٪) بسیار زیاد، ۳۳ نفر (۳۵/۵٪) زیاد،

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمدرضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۴۹

۱۶ نفر (۱۷/۲٪) متوسط، ۳ نفر (۳/۲٪) کم و ۲ نفر (۲/۲٪) خیلی کم ارزیابی کردند.

پرسش ۱۷: تأثیر دانشگاه‌ها و مراکز علمی بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تقویت

امنیت ملی را فقط ۱ نفر (۱/۱٪) خیلی کم، ۴ نفر (۴/۳٪) کم، ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) متوسط، ۲۹

نفر (۳۱/۲٪) زیاد و ۴۷ نفر (۵۰/۵٪) بسیار زیاد ارزیابی کردند. اکثریت نخبگان معتقدند

چنانچه در تحقق ایده خوداتکایی بر مراکز علمی و دانشگاهی تمرکز شود، امنیت ملی

افزایش می‌یابد زیرا یکی از جنبه‌های امنیت ملی، امنیت علمی و تکنولوژی است.

پرسش ۱۸: درخصوص تأثیر شبکه‌های ارتباط مخابراتی و اینترنت و ... بر پیش برد ایده

خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی نظرهای پاسخ‌گویان چنین است: ۴۲ نفر (۴۵/۲٪)

بسیار زیاد، ۳۱ نفر (۳۳/۳٪) زیاد، ۱۳ نفر (۱۴٪) متوسط، ۵ نفر (۵/۴٪) کم و ۲ نفر (۲/۲٪)

خیلی کم.

پرسش ۱۹: تأثیر تعرفه کالاهای وارداتی بر تقویت خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت

ملی را ۴۵ نفر (۴۸/۴٪) زیاد و بسیار زیاد، ۲۸ نفر (۳۰/۱٪) متوسط، ۱۱ نفر (۱۱/۸٪) کم و

۹ نفر (۹/۷٪) بسیار کم ارزیابی کردند.

پرسش ۲۰: درخصوص تأثیر رشد جمعیت بر تقویت ایده خوداتکایی و به تبع تقویت

امنیت ملی نظرهای پاسخ‌گویان عبارت است از: ۸ نفر (۸/۶٪) خیلی کم، ۹ نفر (۹/۷٪) کم،

۲۱ نفر (۲۲/۶٪) متوسط، ۲۸ نفر (۳۰/۱٪) زیاد و ۲۷ نفر (۲۹٪) بسیار زیاد. رشد جمعیتی از

پارامترهای مهم در حوزه امنیت اجتماعی محسوب می‌شود و در امنیت ملی نقش کلیدی

دارد. براساس این، اکثریت نخبگان معتقدند رابطه معناداری بین رشد جمعیت و تقویت ایده

خوداتکایی و به دنبال آن امنیت ملی وجود دارد.

پرسش ۲۱: تأثیر سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی با مشارکت شرکت‌های داخلی بر

تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی را ۳۸ نفر (۴۰/۹٪) بسیار زیاد، ۳۲ نفر

(۳۴/۴٪) زیاد، ۱۹ نفر (۲۰/۴٪) متوسط، ۳ نفر (۳/۲٪) کم و ۱ نفر (۱/۱٪) خیلی کم ارزیابی

کردند. سرمایه‌گذاری خارجی در داخل زمانی به ایده خوداتکایی کمک می‌کند که بنگاه‌های

داخلی نیز در آن مشارکت داشته باشند در غیر این صورت موجب کاهش تحقق

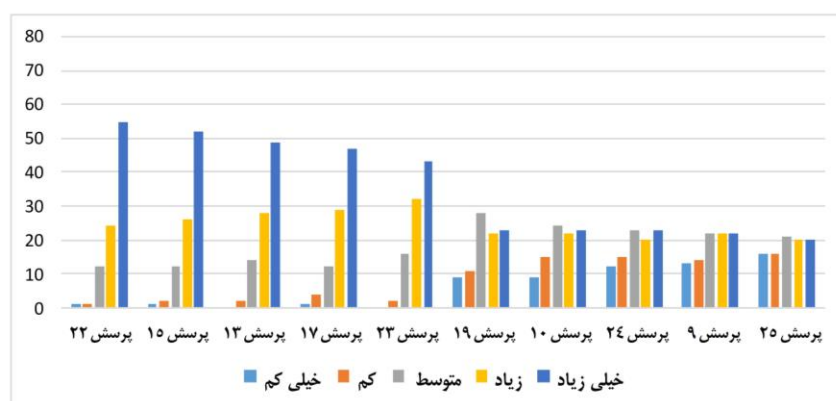
خوداتکایی خواهد شد.

پرسش ۲۲: درخصوص تأثیر توسعه زیرساخت‌های صنعتی و کشاورزی بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی نظر پاسخ‌گویان عبارت است از: ۷۹ نفر (۸۴/۹٪) زیاد و بسیار زیاد، ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) متوسط، ۱ نفر (۱/۱٪) کم و ۱ نفر (۱/۱٪) بسیار کم.

پرسش ۲۳: تأثیر مشارکت در اتحادیه‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی را ۳۸ نفر (۴۰/۹٪) بسیار زیاد، ۳۲ نفر (۳۴/۴٪) زیاد، ۱۹ نفر (۲۰/۴٪) متوسط، ۳ نفر (۳/۲٪) کم و ۱ نفر (۱/۱٪) خیلی کم ارزیابی کردند.

پرسش ۲۴: تأثیر مجلس شورای اسلامی بر تحقق ایده خوداتکایی به تبع تقویت امنیت ملی را ۴۳ نفر (۴۶/۲٪) زیاد و بسیار زیاد، ۲۳ نفر (۲۴/۷٪) متوسط، ۱۵ نفر (۱۶/۱٪) کم و ۱۲ نفر (۱۲/۹٪) خیلی کم ارزیابی کردند.

پرسش ۲۵: تأثیر انحصارگرایی تولید داخلی بر پیش‌برد و تحقق ایده خوداتکایی به تبع امنیت ملی را ۲۰ نفر (۲۱/۵٪) بسیار زیاد، ۲۰ نفر (۲۱/۵٪) زیاد، ۲۱ نفر (۲۲/۶٪) متوسط، ۱۶ نفر (۱۷/۲٪) کم و ۱۶ نفر (۱۷/۲٪) خیلی کم ارزیابی کردند.

نمودار ۴. نمودار پاسخ به سؤال‌ها

براساس نمودار بالا با توجه به ترکیب فراوانی گزینه‌ها (از خیلی زیاد (امتیاز ۵) تا خیلی کم (امتیاز ۱)) از نظر پاسخ‌گویان (۹۳ نفر) توسعه زیرساخت‌های صنعتی و کشاورزی (پرسش ۲۲) بیشترین و انحصارگرایی تولید داخلی (پرسش ۲۵) کم‌ترین تأثیر را در تحقق

- تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمدرضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی‌نیا) ۲۵۱
- ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی دارند. ترتیب پنج مؤلفه دیگر بعد از مورد نخست که مربوط به بیشترین فراوانی است عبارت‌اند از:
- ۶۹ نفر (۷۴/۲٪) تأثیر ارتباطات فرهنگی بین‌المللی؛
  - ۶۸ نفر (۷۳/۱٪) جایگاه تولیدات غیرنفتی؛
  - ۵۲ نفر (۵۵/۹٪) تأثیر توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان؛
  - ۴۳ نفر (۴۶/۲٪) تأثیر مجلس شورای اسلامی.
- و پنج مؤلفه از کم‌اثرگذارترین موارد عبارت‌اند از:
- یک نفر (۱/۱٪) تأثیر دانشگاه‌ها و مراکز علمی؛
  - دو نفر (۲/۲٪) سرمایه‌گذاری خارجی ایران در سایر کشورها؛
  - دو نفر (۲/۲٪) تأثیر فرهنگ تنوع قومی با رویکرد وحدت ملی؛
  - دو نفر (۲/۲٪) امنیت مرزها.

۷. آزمون نرمال بودن

در این مرحله از پژوهش برای بررسی پرسش‌های تحقیق ابتدا باید نرمال یا غیر نرمال بودن توزیع داده‌ها را مشخص کرد. در این پژوهش به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف (Kolmogorov-Smirnov) استفاده می‌شود. نتیجه این آزمون در جدول ۲ نشان داده شده است.

فرض صفر (H_0): توزیع متغیر نرمال است.

فرض صفر (H_1): توزیع متغیر نرمال نیست.

جدول ۲. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

نتیجه	سطح معناداری	بیشترین تفاوت‌ها			آماره k.s
		منفی	مثبت	قدر مطلق	
نرمال است	۰/۲۰۰	-۰/۰۷۴	۰/۰۵۴	۰/۰۷۴	۰/۰۷۴

با توجه به جدول ۲ از آنجا که سطح معناداری آزمون نرمال بودن توزیع داده‌های متغیر پژوهش ۰/۲۰۰ بیشتر از ۰/۰۵٪ است ($\alpha = 0/05$ و $\text{sig} > 0/05$) بنابراین فرض صفر رد

نمی‌شود و به احتمال ۹۵٪ می‌توان گفت توزیع داده‌ها متغیر نرمال است؛ بنابراین می‌توان برای بررسی فرضیه تحقیق از آزمون پارامتری t استفاده کرد.

۱-۷. آزمون فرضیه پژوهش

فرض صفر (H_0): تأثیر عوامل زمینه‌ای بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی متوسط یا کم‌تر از حد متوسط (امتیاز ۳) است.

فرض صفر (H_1): تأثیر عوامل زمینه‌ای بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی بیش از حد متوسط (امتیاز ۳) است.

$$\begin{cases} H_0: \mu \leq 3 \\ H_1: \mu > 3 \end{cases}$$

جدول ۳. آزمون T1 جامعه فرضیه پژوهش

فاصله اطمینان ۹۵٪		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	t	انحراف از معیار	میانگین
حد بالا	حد پایین						
۱/۰۲۲۵	۰/۷۷۵۴	۰/۸۹۸۹۲	۰/۰۰۰	۹۲	۱۴/۴۵۳	۰/۵۹۹۸۱	۳/۸۹۸۹

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌کنید، میانگین متغیر عوامل زمینه‌ای تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی برابر با ۳/۸۹۸ و انحراف از معیار نمونه آماری برابر با ۰/۵۹۹ است. با توجه به کدگذاری انجام‌شده (خیلی کم ۱، کم ۲، متوسط ۳، زیاد ۴ و بسیار زیاد ۵) مشخص می‌شود که بیشتر پاسخ‌گویان در پاسخ به پرسش‌ها تأثیر عوامل زمینه‌ای در تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی بیشتر گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب کردند. برای بررسی میانگین جامعه آماری با متوسط میانگین (معادل ۳) از آزمون t1 جامعه استفاده شد. با توجه به مقدار مثبت t (۱۴/۴۵۳) و سطح معناداری (۰/۰۰۰)، فرض صفر رد می‌شود و می‌توان گفت متغیر تأثیر عوامل زمینه‌ای بیش از حد متوسط در تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تأمین امنیت ملی تأثیر گذارند. در واقع رابطه معناداری بین متغیرهای زمینه‌ای و امنیت ملی وجود دارد به طوری که تحقق ایده خوداتکایی در هریک از این موارد امنیت ملی ایران را ارتقا می‌دهد و به تبع وابستگی خارجی به هریک از آن‌ها باعث کاهش و تهدید امنیت ملی می‌شود.

نتیجه‌گیری

در نوشتار پیش رو با استفاده از ابزارهای مناسب (توصیفی - تحلیلی)، اثرگذاری مؤلفه‌های امنیت به‌ویژه در ارتباط با ایران بررسی شد. این زمینه به‌صورت پارامترهای مستقل / وابسته طبقه‌بندی شده و سپس با استفاده از ابزار پنل دلفی ماتریس اثر متقابل پارامترها استخراج شد. خروجی حاصل عوامل پیشران و پیوندی بین امنیت به‌طورکلی و امنیت ملی را مشخص کرد و به‌دنبال آن تحلیل این پارامترها و چگونگی هم‌گرایی آن‌ها برای تقویت امنیت ملی بررسی شد. به‌منظور نهایی کردن مجموعه عوامل کلیدی اولیه به‌دست‌آمده از پیمایش کتابخانه‌ای بر آن شدیم تا با طراحی پرسش‌نامه‌ای مدون با یک روش‌شناسی نوین و کاربردی مبتنی بر مدل‌های علمی نسبت به نظرسنجی در این خصوص اقدام کردیم و از راهکارهایی برای صحت‌سنجی آرا و نظرها بهره گرفتیم.

در این راستا از نخبگان، سیاست‌گذاران، مدیران و صاحب‌نظران در حوزه مطالعات امنیتی دعوت شد تا با بررسی پرسش‌نامه پیش رو محقق را در انجام این پژوهش یاری رسانند. یافته‌ها در نهایت نشان داد از نظر پرسش‌شوندگان توسعه زیرساخت‌های صنعتی و کشاورزی، ارتباطات فرهنگی بین‌المللی، جایگاه تولیدات غیرنفتی، توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان در صدر توجهات قرار دارد و انحصارگرایی تولید داخلی، دانشگاه‌ها و مراکز علمی، سرمایه‌گذاری خارجی ایران در سایر کشورها، فرهنگ تنوع قومی با رویکرد وحدت ملی در کم‌ترین جایگاه قرار گرفته است. این امر نشان می‌دهد خوداتکایی در حوزه اقتصادی بیشترین تأثیر را در تأمین امنیت ملی دارد. چنانچه جمهوری اسلامی ایران بتواند در حوزه اقتصادی متکی بر صادرات نفتی نباشد و تولیدات غیرنفتی را افزایش و زیرساخت‌های صنعتی را گسترش دهد، آنگاه از نظر اقتصادی وابستگی آن به بازار جهانی کاهش خواهد یافت.

از نظر مکتب‌کپنهاگ، یکی از مؤلفه‌های تأمین امنیت ملی، قدرت است که اقتصاد داخلی نیز از جنبه‌های قدرت هر کشور تلقی می‌شود. براساس این، عدم وابستگی اقتصادی می‌تواند موجب ارتقای امنیت ملی شود. همچنین نتایج حاکی از آن است که تأثیر

خودکفایی در حوزه فرهنگی تأثیر چندانی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ندارد؛ بلکه برعکس، چنانچه در یک مجموعه امنیتی، جمهوری اسلامی ایران بتواند ارتباطات فرهنگی اش را با فرهنگ و نژادهای مشترک خود توسعه دهد، تحقق امنیت ملی بهتر امکان‌پذیر می‌شود.

به‌طور کلی باید گفت رابطه معناداری بین خوداتکایی و امنیت ملی وجود دارد و فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر انسجام ملی، موقعیت عمده ژئوپلیتیک کشور، پیشینه تاریخی - تمدنی، اراده استقلال‌طلبی سیاسی، اعتماد متقابل مردم و حاکمان و ارتباط مؤثر و سازنده با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی بر تحقق ایده خوداتکایی و به تبع تقویت امنیت ملی اثبات شد. هر یک از موارد فوق، بیشترین تأثیرگذاری را از نظر نخبگان داشته‌اند. با وجود این، پژوهش حاضر به دلیل کمبود منابع اطلاعاتی، محدودیت پاسخ‌دهندگان و دراختیار نداشتن ابزارهای کافی، نتوانسته است برخی دیگر از تأثیرات خوداتکایی بر امنیت ملی به‌ویژه در حوزه‌های نظامی و سیاسی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. براساس این، در تکمیل این پژوهش، سایر پژوهشگران می‌توانند تأثیر خوداتکایی جمهوری اسلامی ایران را بر امنیت ملی نظامی و سیاسی بررسی کنند.

منابع

- آزر، ادوارد و این مون، چونگ (۱۳۸۸)، امنیت ملی در جهان سوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بازگلی، حمیدرضا و صفری، محمود (۱۴۰۰)، شناسایی و رتبه‌بندی عوامل اثرگذار و اثرپذیر بر توسعه سرمایه فرهنگی در نظام آموزش و پرورش، مجله مدیریت فرهنگی، ۴ (۵۱)، ۱-۱۹.
- بهرامی مقدم، سجاد و حیدری، مهدیه (۱۳۹۹)، خوداتکایی: مفهوم و الگوی امنیتی جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۱۰ (۳۴)، ۱۲۹-۱۴۴.
- بوزان، باری (۱۳۷۹)، گفتگوی علمی: آشنایی با مکتب کپنهاک در حوزه مطالعات امنیتی، فصلنامه مطالعات راهبردی، (۹)، ۹-۱۶.
- بوزان، باری (۱۳۸۹)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: چاپخش.
- ترابی، قاسم و رضایی، علیرضا (۱۳۹۰) فرهنگ راهبردی جمهوری اسلامی ایران: زمینه‌های ایجابی، شاخص‌های اساسی، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۴ (۴)، ۱۳۵-۱۶۲.

تأثیر ایده خوداتکایی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (محمد رضا دهشیری، زهرا امامی و میلاد الهی نیا) ۲۵۵
دهشیری، محمد رضا؛ حسینی، سید محمد؛ شیراوند، صارم و حسینی، سید مصطفی (۱۳۹۶)، تأثیر
امنیت منطقه‌ای بر رفتار شناختی مجموعه‌های امنیتی مناطق، *فصلنامه سیاست جهانی*، ۶ (۱)، ۴۳-
۷۸.

رشیدزاده، فتح‌الله و عزیزاده، محمدجواد (۱۳۹۴)، دکترین، اهداف و سیاست‌های امنیت نظامی ج.ا.ا.
بر اساس گفتمان ولایت فقیه، قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام، *فصلنامه امنیت ملی*، ۴ (۱۶)،
۱۶۷-۱۹۷.

روشنی، علی و پورحسن، ناصر (۱۳۹۷)، جایگاه سیاست خودکفایی تسلیحاتی در راهبرد دفاعی
جمهوری اسلامی ایران، *کنفرانس ملی اندیشه‌های نوین و خلاق در مدیریت، حسابداری، مطالعات
حقوقی و اجتماعی*.

ساعدی، فرشاد و رستمی، سمیرا (۱۳۹۶)، بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در افزایش امنیت ملی جمهوری
اسلامی ایران، *همایش ملی علوم انسانی*.

شیراوند، سارم؛ عمرانی، ابوذر؛ معبودی نژاد، فرشته و دیده‌دورا، ذوالفقار (۱۳۹۸)، تأثیر راهبرد اقتصاد
مقاومتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی*، ۲
(۵)، ۱۲۱-۱۴۳.

عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۹)، *نظریه‌های امنیت*، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی
ابرار معاصر.

موسوی زنونز، موسی. (۱۳۹۳). رابطه امنیت ملی و تجارت بین‌الملل مطالعه موردی، امنیت اقتصادی
جمهوری اسلامی ایران در پرتو تجارت بین‌الملل، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۵
(۱۴)، ۱۰۹-۱۴۲.

نادری، مسعود و اقبالی، مرضیه (۱۳۹۴)، بررسی رابطه امنیت ملی و اقتصاد مقاومتی، *همایش ملی اقتصاد
مقاومتی چالش‌ها، واقعیت‌ها، راهکارها*، ۲۷۶-۲۸۹.

References

- Abdullah Khani, A. (2010). *Security Theories*, Abrar-e-Moaser Cultural Institute of International Studies and Research (In Persian).
- Azer, E., Chong I. (2009). *National Security in the Third World*, Tehran, Research Institute for Strategic Studies (In Persian).
- Bahadur, J. (2011). "Globalization and Human Aspect of Development in Developing Countries: Evidence from Panel Data", *Journal of Globalization Studies*, Vol. 2, No. 1.
- Bahrami Moghadam, S., Heidari, M. (2020). "Self-reliance: The concept and security model of the Islamic Republic of Iran after the victory of the Islamic Revolution", *Journal of the Islamic Revolution*, Vol. 10, (34) (In Persian).
- Bazgoli, H., Safari, M. (2021). "Identification and Ranking of Influential and Influenced Factors on the Development of Cultural Capital in the Education System", *Journal of Cultural*

- Management*, 4(51) (In Persian).
- Bouzan, B. (1991). "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-1991)*, 67(3).
- Bouzan, B. (2000). "Scientific Dialogue: Introduction to the Copenhagen School in the Field of Security Studies", *Quarterly Journal of Strategic Studies*, (9) (In Persian).
- Bouzan, B. (2010). *People, Governments and Fear*, Translated by the Institute for Strategic Studies, Tehran (In Persian).
- Dehshiri, M. R. et. al. (2017). "The Impact of Regional Security on the Cognitive Behavior of Regional Security Complexes", *World Politics Quarterly*, 6, (1) (In Persian).
- Leadership W. (2014). "Communique of Resistance Economy Policies", Available at: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=25370>.
- Mousavi Zanoou, M. (1393). "The Relationship between National Security and International Trade Case Study, Economic Security of the Islamic Republic of Iran in the Light of International Trade", *Strategic Studies in Public Policy*, 5(14) (In Persian).
- Naderi, Massoud and Eghbali, Marzieh (2015). "A Study of the Relationship between National Security and Resistance Economics", *National Conference on Resistance Economics Challenges, Facts, Solutions* (In Persian).
- Petras, J. (2000). "Development and Revolution: Contradictions South Africa and IRAN", *State University of New York at Binghamton*, (3).
- Rashidzadeh, F., Alizadeh, M. J. (2015). Doctrine, Objectives and Policies of Military Security of the Islamic Republic of Iran Based on the Discourse of Velayat-e Faqih, Constitution and General Policies of the System, *National Security Quarterly*, 4, (16) (In Persian).
- Roshani, Ali and Pourhassan, Nasser (2018). "The place of weapons self-sufficiency policy in the defense strategy of the Islamic Republic of Iran", National Conference of New and Creative Thoughts in Management, Accounting, Legal and Social Studies (In Persian).
- Saedi, F., Rostami, S. (2017). *A Study on the Role of Resistance Economy in Increasing the National Security of the Islamic Republic of Iran*, National Conference on Humanities (In Persian).
- Shiravand, S. et. al. (2017). "The Impact of Resistance Economy Strategy on the National Security of the Islamic Republic of Iran", *Quarterly Journal of Strategic Research of the Islamic Revolution*, 2 (5) (In Persian).
- Solmirano, C., P. D. Wezeman (2010). "Military Spending and Arms Procurement in the Gulf States, Stockholm", *International Peace Research Institute Press*, (6).
- Stephen, H. (1987). "Basic Design Principles for National Research", *Technology in Society*, Vol. 10, (2).
- Szpyra, R. (2014). "Military Security within the Framework of Security Studies: Research Results", *The Quarterly Journal*, (3).
- Tavakol M., Dennick R. M. (2011). "Sense of Cronbach's Alpha", *International Journal of Medical Education*, (2).
- Tehran Chamber of Commerce (Import Volume Statistics in 2016), available at: https://www.tccim.ir/ImpExpStats_TariffCustomCountry.aspx?mode=do.
- Torabi, Gh., Rezaei, A. (2011). "Strategic Culture of the Islamic Republic of Iran: Positive Backgrounds, Basic Indicators", *Quarterly Journal of Strategic Studies*, 14 (4) (In Persian).